

Makale Geliş Tarihi : 30.11.2020 / Makale Kabul Tarihi:11.12.2020

SARF İLMİNDE İF'ÂL BABI VE TAŞIDIĞI ANLAM- LAR

Bünyamin ARVASI¹

Öz: Arapça bir kitap olarak inen Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân-ı Kerîm menşeli akla gelebilecek başta tefsir, fıkıh, hadis, ke- lam, mantık vb. ilimler ne kadar mühimse bu ilimlere hizmet eden ve kaynak ilmi olma özelliğini taşıyan gramer ilimleri de bir o kadar mühimdir. Çünkü bu ilimlerin anlaşılabilirliği ve uygulanabilirliği için Arapça'nın anlaşılabilirliği ve uygulanabilirliği kaçınılmazdır. Temel islami ilimlere alet mesabesindeki gramer ilimlerinin içinde de özellikle Sarf ilmi Kur'ân'ın eksiksiz tefsir edilebilmesi için olmazsa olmaz bir ilimdir. Sarf ilmindeki babların kapsadığı anlam özellikle de aynı babın kapsadığı birçok anlamı birbirinden ayırmak da aynı derecede elzem ve mühimdir. Fiil kalıpları içerisinde birden çok manaya haiz olan kalıpların başında gelen ifa'l babının haiz olduğu çeşitli anlamlarını bilmek ise başta Kur'an-ı Ke- rimve Hadis-i Şerif metinlerinin tercümelerinde eksiksiz bir tercümenin meydana gelmesi hususunda önemli bir yer teş- kil etmektedir. Dolayısıyla bu konudaki ihtiyacı nisbeten ka- patmak için bu çalışmada müstakil olarak "İf'âl babı ve kap- sadığı çeşitli anlamlarına" ışık tutulmaya çalışıldı.

Anahtar kelimeler: Sarf, İf'al babı, Kalıp Manaları, Sülasi Mezi, ef'ale babı

¹ İğdir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Kur'a- nı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Ana Bilim Dalı Öğretim Görevlisi. E- mail: bunyamin.arvasi@igdir.edu.tr Orcid: 0000-0003-0108-267X

BABI İF'ÂL İN THE SCIENCE OF MORPHOLOGY (SARF) İN THE ARABİC LANGUAGE

Abstract: The Holy Quran, which was sent down as an Arabic book and Tafsir, fiqh, hadith, kalam, logic, etc. that can come to mind from the Quran origin. The more important the sciences are, the more important are the grammatical sciences that serve these sciences and have the feature of being source science. Because the comprehensibility and applicability of Arabic is inevitable for the comprehensibility and applicability of these sciences. Among the grammatical sciences that are like tools to basic Islamic sciences, especially the science of Sarf is an indispensable science for the complete interpretation of the Quran. It is equally essential and important to distinguish between the meaning of the babs in the science of Morphology (Sarf) in the Arabic Language especially the many meanings that the same bab covers. Knowing the various meanings of the ifa'l bab, which is one of the leading verb patterns, which have more than one meaning, is an important place in the translation of the Quran and Hadith-i Sharif texts in order to have a complete translation. Therefore, in this study, we tried to shed light on "Babi İf'âl and its various meanings" in order to compensate the need in this matter.

Key words: of Morphology (Sarf), İfal bab, form Meanings

GİRİŞ

İlmi alanlarda henüz biraşlaşmaların olmadığı ilk dönemlerde Nahiv ve Sarf olarak herhangi bir ayrımın olmadığına şahit oluyoruz. Fakat zamanla Arap grameri ile ilgilenen dil bilimcilerinin sayılarının artması ve gramerin gelişim göstermesi hasebiyle Arap gramerini Sarf; yani kelime bilgisi ve nahiv; cümle bilgisi olarak sınıflandırma ihtiyacı hasıl olmuştur. Sarf kelimesi sözlükte; değiştirmek, döndürmek, yönlendirmek gibi anlamlara gelir.² Aslında İslam dininin Arap yarımadası dışına yayılmasından sonra arapların arapça bilmeyen toplumlara ve milletlerle karşılaşması sebebiyle dillerinde bazı bozulmalar olmuştur. Dildeki hataların yaygınlaşması sebebiyle de dilbilimciler bir takım önlmler alması da gerekmektedir.³

İstilahî anlamına gelince; bu hususta sarf ve nahiv âlimleri tarafından farklı tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlardan en meşhur olanları ise şudur: “Sarf; Arapça kelimelerin şekillerini inceleyen bir ilimdir: sarf kelimesinin aslını mâzî, muzâri, ism-i fâil ve ism-i meful gibi emsile-i muhtelife denen şekillere sokmaktır.”⁴

Sarfın önemine binaen Ebû Abdillâh Bedriüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî (ö. 794/1392) “el-Burhân” adlı eserinde şöyle söylemektedir.

²Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn İbnu Muhammed Râğib el-İsfehânî , *el-Müfredât fî Garîbu'l-Kur'ân*, Darul-Mearif, Kahire, 1961, s. 279.

³Sedat Yıldırım, *Maliki Fakihî Abdullah b. Vehb'in (v. 197812) Hadisciliği ve el-Cami'ine Ait Tefsir Bölümü*, Hiper Yayın İst. 2019, s. 258.; Mehmet Nuri Ayyıldız, *Arap Dili Gramerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişiminin de Dinin Rolü*, Uluslararası Din ve Dil Sempozyumu, İğdır Üniv. Yayınları, 2019, s.349.

⁴Hasan Hindâvî, *Menâhicu's-sarfiyyîn ve mezâhibuhum*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye Beyrut,1989, s. 14.

“Tasrîfin faydası noktasında bir manadan muhtelif manaların elde edilmesi hususudurki dil öğreniminde bu tasrîf ilmi, nahiv ilminin öğrenilmesinden çok daha önemlidir. Çünkü sarf kelimenin kendisine bakarken, kelimenin istisnai/geçici durumlarına bakar ve bu ilim kendisinin müfessirlere ihtiyaç duyacağı ilimlerdenidir.”⁵

Sarf alanında pek çok önemli çalışmalar yapılmıştır. Bilindiği üzere sarf ilmiyle ilgili zamanımıza ulaşan ilk eser; nahiv konularından sonra sarfa dair konuların yer aldığı Sibeveyh’in “*el-Kitâb*” adlı eseridir. Bununla beraber müstakil anlamda sarfa dair ilk kitap olarak ise Ebû Osman el-Mâzinî’nin (ö. 249/ 863) “*et-Tasrîf*” adlı eseri zikredilir.⁶ Sarf ilmi ile ilgili diğer önemli eserlere örnek olarak. İbn-i Cinnî’nin, “*el-Munsif*” ve “*et-Tasrîfu’l-Mulûkî*” kitapları ve tasrîf adı verilen “*Kitâbu’t-Tasrîf*” kitabı, Ebû Cafer et-Taberî (ö.304/916) ve İbn-i Keysân (ö. 320/932)’ın kitapları, İbnYaîş (ö. 643/1245)’in “*Şerhu’t-Tasrîf*” i, İbnu'l-Hâcib’in (ö. 646/1248), “*eş-Şâfiye*”si, İbn-i Usfûr (669/1271)’un, “*el-Mumtifi’t-Tasrîf*”i, Abdulvahhâb İbrahim ez-Zencânî (ö. 655/1257)’nin, “*el-İzzî*” ve “*Mebâdîu’t-Tasrîf*” i sayılabilecek diğer önemli sarfa dair eserlerdir.⁷

1. FİİL

Kendisinde bir iş, oluş, hareket, emir ve zaman barındıran fiil; geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman olmak üzere üç

⁵ez-Zerkeşi, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fi ‘ilmi’l-Kur’ân*, Mısır, 1957, I, 297.

⁶ Hulûsi Kılıç, “*Sarf*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV, Yayınları, 1990, XXXVI, 136.

⁷ İsmail Demir, Sarf Bilgisi ve Ömer b. Alî b. İbrâhîm b. Halîl el-İspirî’nin “*er-Risâle Fi Temeyyuzi’l-Ebvâb*” Adlı Eserinin Edisyon Kritiği, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 2 yıl: 2014, s. 62.

temel zaman ile kaimdir.⁸ Bu zamanlardan geçmiş zamanın (mazi) bilinmesi mutlak suretle diğer gelecek zaman - şimdi ki zaman (muzari) ve emir formlarının bilinmesinde asli rol oynamaktadır.⁹ Bu bakımdan mazi fiilin bilinmesi kaçınılmazdır.

1.1. Sözlük Anlamı

Rağıb İsfahanî (ö.1108/502) *el-Müfredât* adlı eserinde fiilin sözlük anlamı hakkında “bütün olarak iş veya oluşlar ile kuvvetli bir şekilde etkilenme” şeklinde tanımlarken bu işin ciddiyetle ya da gayri ciddi, bilerek ya da bilmeyerek, kasıtlı veya kasıtsız, insandan veya cansız varlıklardan kaynaklanan bütün eylemleri ihâta edebileceğini aktarır.¹⁰

1.2. Terim Anlamı

Fiil terim olarak mazi, muzârî ve emir kalıplarının kendisinde teşekkül ettiği isim soylu kelimelerdir. Böylece isim bir harekete ve zamana kavuşarak failinin oluşturduğu bir etkileşim olarak karşımıza çıkar.¹¹ *ez-Zeccâcî* (ö.339/949)'ye göre ise fiil; geçmiş ve gelecek olmak üzere iki zamana tekabül eden kelimelerdir.¹²

Fiiller için Sîbeveyh: “İsimlerin; mâzi, muzari ve emiri ifade etmeye taalluk eden kalıplarıdır” şeklinde izah eder-

⁸EbûBîşr Amr b. Usmân b. Kanber Sîbeveyh, *el-Kitâb*, Mektebetü'l-Hancî, Kâhire,1988, I, 12.

⁹Abbas Mahmûd el-Akkad, *Ez-Zemen fil-Lugati'l-Arabiyye* ,Mecelletü Mecmai'l-Lügati'l-Arabiyye, Kahire,1962, XIV, 40.

¹⁰Rağıb el-İsfahanî, *el- Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Anglo'l-Mısrıyye, Kahire, 1970, s. 575.

¹¹Sîbeveyh, *el-Kitap*, I, 12.

¹²*ez-Zeccâcî*, Ebu'l-Kasım, *el-CumelFi'n-Nahv* ,Darü'l-Emel, Lübnan – Ürdün, 1984, s. 20.

ken,¹³ Zemaşşeri ise; “Mufassal” adlı kitabında “Fiil; bir eylemin o eylemin vuku bulduğu zamanıyla olan etkileşimidir.” şeklinde ifade eder.¹⁴

2. İF’ÂL BÂBİ

İf’âl babı, sülâsî mücerred fiilin başına fethalı bir (ı) hemze“nin eklenmesiyle elde edilen mezid fiillerdendir. Bu babın/kalıbın mana özelliği; genellikle geçişlilik anlamına gelen müteaddîliktir. Geçişsiz bir fiilin geçişli olması ya da geçişli olan bir fiilin geçişliliğini bir derece daha arttırması şeklinde anlam kazanır.¹⁵

İf’âl babı geçişlilik anlamının yanısıra bir kısım önemli anlamları daha ihtiva etmektedir. İşte bu anlamlar fiile yeni boyutlar kazandırmaktadır. İmam Birgivî “Maksûd” adlı eserinde bu anlamları kısaca teaddî (geçişlilik), oluş, vicdan, haynûne (yakınlık), izâle (üzerini örtme- kaldırma), duhul (girme) ve teksir (çokluk) olarak bahseder.¹⁶ Ancak biz bu başlıklarla beraber bulabildiğimiz kadarı ile hem başka eserlerden hem de Kur’ân-ı Kerim'den örnekler vererek madde-ler halinde işlemeye çalışacağız.

2.1. et-Ta’diyye

Bu durum genelde fail olan ismin hemze sebebiyle mef’ul konumuna geçtiği durumdur. أَفَعَدْتُ زَيْدًا وَأَفَرَأْتُ زَيْدًا (Zeyd’i ayağa kaldırdım, Zeyd’i oturttum ve Zeyd’i

¹³Zeccâcî, Ebu’l-Kasım, *el-CumelFi’n-Nahv*, s. 20.

¹⁴es-Sâmarrâ’î, *el-Fi’lüZemânuhü ve Ebniyetuhu*, Müessesetur-Risale, Beyrut, 1966, s. 17.

¹⁵ Mustafa Galâyînî, *Câmiu’d-Durûsi’l-Arabiyye*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2003, I, 223.

¹⁶ Kadri, Yıldırım, Sülasi Mücerred Fiillerin Mezid Olmakla Kazandıkları Yeni Anlamlar, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 4, yıl: 2000, II, 212.

okuttum) örneklerinde olduğu gibi fiil mezit olmadan önce قَامَ زَيْدٌ قَعَدَ زَيْدٌ قَرَأَ زَيْدٌ (Zeyd kalktı, Zeyd okudu, Zeyd kalktı) şeklindeydi. Yani Zeyd işi bizzat yapan fail konumunda iken fiile hemzenin bitişmesi ile beraber işi bizzat yapan/fail değil işe uğramış, işten etkilenmiş mef'ul konumuna geçmiştir. Hemzeyi almakla mezit olan fiil şayet lazım (geçişsiz) bir fiil ise hemzenin gelmesi ile bir mef'ul alır. Örnek قَامَ زَيْدٌ (zeyd kalktı) örneğinde olduğu gibi hemze ile beraber أَقَمْتُ زَيْدًا (Zeyd'i ayağa kaldırdım) şeklinde bir mef'ul alır. Bu durumun Kur'an'da örnekleri:

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَعَلْنَا آذَنُكُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ (Eğer yüz çevirirlerse de ki: Bana emrolunanı ayırım yapmadan size eşit olarak bildirdim.)¹⁷ Burada كُمْ tek mef'ul olarak gelmiş.

فَلَمَّا أَسْفَوْنَا إِنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ (Onlar bizi bu şekilde öfkelerince biz de onlardan öç aldık, hepsini suda boğduk.)¹⁸ Burada نَا zamiri tek meful olmuş.

وَأَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ (Onları korkudan emin kıldı) ¹⁹ هُمْ zamiri tek mef'ul olmuş

Şayet mezit olan fiil daha önceden bir mef'ul alan müteaddi fiil ise hemze ile beraber iki mef'ul alır. Mesela قَرَأَ زَيْدٌ (Zeyd kitabı okudu) örneğinde olduğu gibi hemze almadan önce bir mef'ule müteaddi olmuş, hemze aldıktan sonra أَقْرَأْتُ زَيْدًا الْكِتَابَ (Zeyd'e kitabı okuttum) şeklinde iki mef'ul almış olur. İki mef'ul alan if'al babının Kur'an'dan bazı örnekleri:

¹⁷ Enbiya: 109.

¹⁸ Zuhruf: 55.

¹⁹ Kureyş: 3.

لَقَدْ أبلغتكم رسالة ربي (Ben size rabbimin risaletini tebliğ ettim)²⁰ burada كم birinci mef'ul, رسالة ise ikinci mef'ul olmuştur.

فأذاقها الله لباس الجوع والخوف (Allah onlara şiddetli açlık ve korku ızdırabını tattırdı.)²¹ ها zamiri birinci mef'ul, لباس ise ikinci mef'ul olmuş.

وأشربوا في قلوبهم العجل بكفرهم (İnkarları yüzünden buzağı sevgisi kalplerine sindirilmişti)²² Burada أشربوا mechul fiil olduğundan zamir olan و birinci mef'ul; naibi fail العجل ise ikinci mef'ulmuştur.

Eğer fiil hemze almadan önce iki mef'ule müteaddi olan bir fiilse hemzeden sonra üç mef'ule müteaddi olur. Örnek عَلِمَ زَيْدٌ عَمْرًا فَاضِيلاً (Zeyd Amr'ı faziletli bildi) örneğinde olduğu gibi hemze olmadan iki mef'ul almış. Hemze geldikten sonra عَلِمْتُ زَيْدًا عَمْرًا فَاضِيلاً (Zeyd'e Amr'ın faziletli olduğunu bildirdim) örneğinde olduğu gibi üç mef'ul almış olur.²³

Sibeveyhi şöyle der: دَخَلَ خَرَجَ خَافَ (girdi, çıktı, korktu) bu fiillere fail konumunda olanları bir başkası tarafından eyleme uğradığını bildirmek istediğinde أَدْخَلَهُ أَخْرَجَهُ أَخَافَهُ (onu koydu, onu çıkardı, onu korkuttu) şeklinde fiili if'al kalıbıyla ifade edersin.²⁴

2.2. Ta'riz

If'âl babının ikinci manası ise ta'riz (sunma arz etme) anlamıdır. Yani mef'ul vaki olan fiile arz edilir hale gelir. Örnek:

²⁰ Â'raf:178

²¹ Nahl: 112

²² Bakara: 93

²³es-Suyuti, *el-Behcetü'l-Mardiyye*, Darü'l- Hikme, Kahire t.y., s. 143.

²⁴Sibeveyhi, *el-Kitap*, IV, 55.

أَفْتَلْتُ زَيْدًا (Zeydi ölümüne arz ettim, hazırladım) burada başta gelen hemze ta'diyye için değil mef'ul olan زَيْدًا kelimesine arz anlamı katmak içindir. Arz fiilin bizzat meydana geldiğini gerektirmez. Yani Zeyd'i ölümüne arz ettim cümlesinde ölüm gerçekleşmiş olabildiği gibi gerçekleşmemiş de olabilir.²⁵

أَبَعْتُ الدَّارَ (evi satışa sundum) burda da aynı şekilde satış eyleminin gerçekleşip, gerçekleşmediğine bakılmaz.²⁶

أَرَهَنْتُ الْمَتَاعَ (eşyayı rehin olması için sundum) kesin olan arz işleminin gerçekleşmesidir rehin işleminin bizzat gerçekleşmesi ise ihtimallidir.²⁷ Sibeveyhi de bu konuda şu ifadeyi kullanmıştır: Bazen hemze fiilin başına gelip ta'riz manası ifade eder. Arzdan sonra fiil meydana gelmiş veya gelmemiş olabilir.²⁸ Bu hususla alakalı Kur'an'dan şu örnekler verilebilir:

أَلَا إِنَّهُمْ يَبْتَنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ (Haberdar olunuz ki, onlar şüphesiz ondan gizlenmek için göğüslerini bükerekler.)²⁹ Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Saîd b. Cübeyr b. Hişâm el-Esedî (ö. 94/713) ayette geçen يَبْتَنُونَ fiilini يَبْتَنُونَ şeklinde ifa'l babından okumuştur. Ebü'l-Bekâ Muhibbüddîn Abdullâh b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Ukberî el-Eze'î el-Bağdâdî (ö. 616/1219) ise bu okuyuşa göre أَبَعْتُ الْفَرَسَ (atı satışa sundum) örneğinde olduğu gibi ayette geçen fiilde de ta'riz manasına

²⁵ İbrahim Bisyonu, *el-Hadi fit-Tasrifi'l-Ef'al*, s. 331.

²⁶ Bisyonu, *el-Hadi fit-Tasrifi'l-Ef'al*, s. 331.

²⁷ Abduh er-Racihi, *et-Tatbiku's-Sarfi*, Dâru-n Nahda, Beyrut, 1973, s. 34.

²⁸ Sibeveyhi, *el-Kitab*, s. 59.

²⁹ Hud 5.

riayetle "Göğüslerini övgüye sunarlar" şeklinde tefsir edilmesi gerektiğini savunmuştur.³⁰

2.3. Selb ve İzaleye Delalet

İf'al babının manalarından bir tanesi de selb ve izaleye delalettir. Yani hemze başına geldiği fiilin mef'ulden kaldırıldığına delalet eder. Örnek:

أَفَذَّبْتُ عَيْنَ زَيْدٍ (zeydin gözündeki çapağı izale ettim) burada hemze başında bulunduğu الفذَى (çapak) kelimesinin mef'ul olan عين kelimesinden kaldırdığına delalet etmiştir.

وَأَعَجَمْتُ الْكِتَابَ (kitabın kapalılığını giderdim) burda da aynı şekilde hemze başında bulunduğu عجمة kelimesinin mef'ul olan الكتاب kelimesinden kaldırıldığına delalet etmiştir.³¹

Razi bu konuda şöyle der: Hemze başında bulunduğu fiilin kökü olan masdarın mef'ulden kaldırıldığına delalet eder.³² Bu mana ile alakalı Kur'an'dan örnek:

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ (Kıyamet mutlaka gelecektir. Herkes işlediğinin karşılığını görsün diye, neredeyse onu gizleyecek (geleceğinden hiç söz etmeyecek)tim.)³³ ayette geçen أَكَادُ أُخْفِيهَا fiilinde selb manasına riayetle "Neredeyse kıyametin gizliliğini giderip onu açıklayacaktım" şeklinde de tefsir edilmesi muhtemeldir.³⁴

2.4. Sayruret; Bir Halden Başka Bir Hale Geçmek

³⁰Ebü'l-Bekā Muhibbüddîn Abdullāh b. el-Hüseyn b. Abdillāh el-Ukberî el-Ezecî el-Bağdâdî, *İmlâ'u mâmennebihi'r-Rahmân*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1979, II, 34.

³¹Bisyuni, *el-Hadi fit-Tasrifi'l-Efal*, s. 74.

³²İbn-i Hacib, *Şerhü's-Şaafiye*, Darül-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1976, I, 91.

³³Tâhâ 15.

³⁴Ebü'l-Feth Osmân b. Cinî el-Mevsilî el-Bağdâdî, *SırruSmaati'l-İ'rab*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, I, 37.

İf'âl babının anlamlarından bir tanesi de sayrurettir. Sayruret: fiile fail konumunda olan ismin fiilin kökü olan masdara sahib olması demektir. Örnek:

أُورِقَ الشَّجَرُ (Ağaç yapraklandı) burada ورق kelimesinin başına gelen hemze fail konumunda olan الشجر kelimesinin fiilin kökü olan الورق (yaprak) a sahip olduğuna işaret etmiştir.³⁵ وَأَثْمَرَ البُسْتَانَ (Bahçe meyve verdi) burada da fail konumunda olan البستان in أثمر fiilinin kökü olup meyve anlamındaki الثمر e sahip olduğu anlamı ortaya çıkmaktadır.³⁶

(Ahmet fakirleşti) yine burada fail olan Ahmet'in أفقر fiilinin kökü olan fakirliğe sahip olduğu anlamı ortaya çıkmaktadır.³⁷

Sibeveyhi bu konuda şu örnekleri vermektedir:

أَجْرَبَ الرَّجُلُ (Adam kaşıntı hastalığına yakalandı) burda da fail olan الرجل kelimesinin أجب fiilinin kökü olup kaşıntı hastalığı anlamındaki الجرب hastalığına sahip olduğu anlamı ortaya çıkmaktadır.³⁸ Bu mana ile alakalı Kur'an'dan örnek:

فَلَمَّا أَتَقَلَّتْ دَعَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْنَا صَالِحًا لَنُكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ (Yükü ağırlaşınca herikisi de Rabb'leri olan Allah'a: "Eğer bize salih bir evlat verirsen elbette Sana şükredenlerden olacağız." diye dua ettiler.)³⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923) أَثْمَرَ فُلَانٌ (falanca meyve sahibi oldu) örneğinde olduğu gibi ayette geçen أَتَقَلَّتْ

³⁵Bisyuni, *el-Hadi fit-Tasrifi'l-Efal*, s. 36.

³⁶Bisyuni, *el-Hadi fit-Tasrifi'l-Efal*, s. 36.

³⁷Bisyuni, *el-Hadi fit-Tasrifi'l-Efal*, s. 36.

³⁸es-Sibeveyhi, *el-Kitab*, IV, 59.

³⁹A'raf, 189.

fiilinde de sayruret manası olduğunu beyan edip “ağrılık (gebelik) sahibi olunca” şeklinde tefsir etmiştir.⁴⁰

2.5. Duhul; Bir Zamana veya Yere Girmek

İf'al babının anlamlarından bir tanesi de duhul yani girmedir. Fail konumunda olan nesnenin başında hemzenin bulunduğu fiilin kökü konumunda olan masdara girdiği anlamı vardır.⁴¹ Örnek:

أَشَاءَ الرَّجُلُ (Adam Şam'a girdi) burda fail konumunda olan adamın fiil kökü olan Şam'a girdiği anlamı vardır.⁴²

أَصْبَحَ الرَّجُلُ (Adam sabaha girdi) burda fiile fail konumunda olan adamın fiil kökü olan sabaha girdiği (sabahladı) anlamı vardır.⁴³

أَعْرَقَ الرَّجُلُ (Adam Irak'a girdi) örnekte fail konumunda olan adamın zikredilen fiilin masdarı konumunda olan Irak'a girdiği anlamı vardır.⁴⁴

أَمْسَى الرَّجُلُ (Adam akşama girdi) burda da fail olan adamın fiil kökü olan مساء / akşama girdiği anlamı vardır.⁴⁵ Bu mananın Kur'an'dan örnekleri:

وَيَوْمَ لَا يَسْئُرُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبُؤُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ (Tatil yapıyorlardı günde ortalığa çıkmıyorlar diye cumartesi yasaklarını çiğniyorlardı. Yoldan çıkmaları sebebiyle onları böyle sınıyorduk.)⁴⁶

⁴⁰Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'lyi'l-Kur'ân*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 2001, IX, 144.

⁴¹Ebu Bekir Abdulkâhir b. Abdurrahman b. Muhammed el-Cürcânî, *Ebniyetü'l-Ef'al*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût,1987, s. 40.

⁴²Muhammed Salim Muhaysin, *Tasrîfu'l-Ef'âlve'l-Esmâ Fî Dav'iEsâlibi'l Kur'ân*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût,1987, s.82.

⁴³Muhaysin, *Tasrîfu'l-Ef'âlve'l-Esmâ Fî Dav'iEsâlibi'l Kur'ân* s. 82.

⁴⁴Muhaysin, *Tasrîfu'l-Ef'âlve'l-Esmâ Fî Dav'i Esâlibi'l Kur'ân*, s. 82.

⁴⁵İbn-i Hacib, *Şerhü's-Şafiye*, I, 90.

⁴⁶A'raf 163.

Kurralardan bazıları ayette geçen *يُسْتَبُونَ* kelimesini *يُسْتَبُونَ* şeklinde okuyup ifa'l babından saymışlar.⁴⁷ İmam Kurtubi bu kıraata göre kelimenin anlamını "cumartesi gününe girenler" olarak ifade etmektedir.⁴⁸

فَإِنْ أَسَلْتُمُو فَفَدِّ اهْتَدُوا (Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir.)⁴⁹ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344) ayetteki fiilde duhl manası olduğunu ifade edip "Eğer islama girerlerse" şeklinde tefsir etmiştir.⁵⁰

2.6. Temkin; İmkan Sağlamak

Bir kimseye bir fiiliyatı yerine getirebilmesi için imkan ve güç sağlamak anlamında kullanılır. Fiilin başında gelen hemze mef'ul/nesne konumunda olan kimseye fiilin kökü konumundaki işi yapma konusunda imkan sağlamak için kullanılmıştır. Örnek:

أَحْفَرْتُ الرَّجُلَ الْبَيْرَا (Adama kuyuyu kazması konusunda imkan sağladım). Burada mef'ul konumunda olan adama fiil kökü konumunda olan kazma eyleminde imkan sağlandığı ve işinin kolaylaştırıldığı anlamı vardır.⁵¹

أَحْلَبْتُ الرَّجُلَ (Adama süt sağması konusunda imkan sağladım) burada da fiile mef'ul olan adama fiilin kökü olan sağma işinde imkan sağlandığı manası vardır.⁵²

⁴⁷İbn-i Haluyeh, *Muhtasar Fi Şevazzi'l-Kur'an*, Mektebetü'l-Mütennebi, Beyrut, 2003, s. 47.

⁴⁸Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2006, VII, 305.

⁴⁹Ali-İmran 20.

⁵⁰Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Behrü'l-Muhit*, Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, II, 413.

⁵¹Yıldırım, Sülasi Mücerred Fiillerin Mezid Olmakla Kazandıkları Yeni Anlamlar, s. 217.

⁵²el-Cürçani, *Ebniyetü'l-Ef'al*, s. 45.

2.7. Haynuret; Zamanı Gelmek

Zamanın fiilin işlevselliği açısından müsait olduğunu anlatmak için kullanırız. Örnek:

أَزْوَجَتِ الْفَتَاةُ (Genç kızın evlilik zamanı yaklaştı)⁵³

أَصْرَمَ النَّخْلُ (Hurmanın kesim zamanı yaklaştı).⁵⁴ Bu mananın Kur'an'dan örneği:

حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَارْبَتْتُ (Nihayet yeryüzü (o bitkilerle) bütün zinet ve güzelliklerini alıp süslendiği bir sırada.)⁵⁵ Ebû Dâvûd Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec el-Medenî (ö. 117/735), Nasr b. Âsım b. Amr el-Leysî el-Basrî (ö. 89/708), Ebü'l-Âliye Rufey' b. Mihrân er-Riyâhî el-Basrî (ö. 90/709) gibi bazı kurrallar ayette geçen وَارْبَتْتُ fiilini وَارْبَتْتُ şeklinde ifa'l babından okumuşlar. buna göre haynuret manasına riayetle "Yeryüzünün zinetini alacağı vakit yaklaştığı sırada" şeklinde tefsir edilir.⁵⁶

2.8. Kesret/Çokluk

Fiildeki çokluğu ve çoğalmayı anlatan ve çokça başvuru anlam türüdür. Örnek:

أَشْغَلْتُ الرَّجُلَ (adamı çokça meşgul ettim)⁵⁷

أَشْجَرَ الْمَكَانَ (O yer çok ağaçlandı)⁵⁸

الْبَيْتِ الْبَقْرَةَ (İnek çok süt verdi)⁵⁹ Bu mananın Kur'an'dan örneği:

⁵³er-Râcihi, *et-Tatbiku's-Sarfi*, s.33.

⁵⁴ Yıldırım, Sülasi Mücerred Fiillerin Mezid Olmakla Kazandıkları Yeni Anlamlar, s. 212.

⁵⁵ Yunus, 24.

⁵⁶Ebü'l-FethOsmân b. Cinî el-Mevsilî el-Bağdâdî, el-Muhteseb fi Şavazzî'l-Kıraat, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010, I, 311.

⁵⁷Yıldırım, Sülasi Mücerred Fiillerin Mezid Olmakla Kazandıkları Yeni Anlamlar, s. 215.

⁵⁸Abduh er-Râcihi, *et-Tatbiku's-Sarfi*, s.33.

دَلِكْ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا (Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.)⁶⁰ Ebû Abdirrahmân Tâvûs b. Keysân el-Hemdânî el-Yemânî el-Havlânî el-Himyerî (ö. 106/725) ayette geçen تَعُولُوا fiilini تُعِيلُوا şeklinde ifa'l babından okumuştur. Buna göre ayette geçen fiil, أَعَالَ الرَّجُلُ (Adamın çocukları çoğaldı) örneğinde olduğu gibi kesret (çokluk) ifade etmektedir.⁶¹

2.9. Vicdan ve Musâdefe; Bir Şeyi Muayyen Bir Vasıf Üzere Bulmak

Bu kalıbı, bir kişi hakkında gördüğümüz olumlu veya olumsuz bir vasfı kişinin kendisinde gördüğümüzü izah ederken kullanırız. Başında hemze gelen fiil fail olan ismi fiilin kökü komumundaki manayla vasıflandırmak için kullanılıyor.⁶² Örnek.

أَكْرَمْتُ أَحْمَدَ (Ahmed'i cömert olarak buldum)

أَفْقَدْتُهُ (Ali'yi cimri olarak buldum)⁶³ Bu mananın

Kur'an'dan örnekleri:

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّنْ تُخْلَفَهُ (Ve bil ki asla kaçıp kurtulamayacağın bir hesap günü de seni beklemektedir.)⁶⁴ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî (1879-1973) ayette geçen لَّنْ تُخْلَفَهُ fiilinin aslında bulunan hemzenin vicdan manasında olduğunu söylemiş ve "O günü kaçıp

⁵⁹Yıldırım, Sülesi Mücerred Fiillerin Mezid Olmakla Kazandıkları Yeni Anlamlar, s. 215.

⁶⁰Nisa 3.

⁶¹Ebü'l-KâsımMahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *et-Tefsiru'l-Keşşaf*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut,t.y., I, 497.

⁶²er-Râcihî, *et-Tatbiku's-Sarfi*, s. 33.

⁶³ez-Zemahşerî, *et-Tefsiru'l-Keşşaf*, s. 334.

⁶⁴Tâhâ 97.

kurtulamayacağın bir hesap günü olarak bulursun” şeklinde tefsir etmiştir.⁶⁵

فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ
(Kadınlar Yûsuf’u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir” dediler.)⁶⁶ İbn-i Aşur فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ ayetini “Kadınlar onu büyük saydılar” şeklinde tefsir etmiştir.⁶⁷ Saymak ise vicdan (bulmak) ile aynı anlama haizdir.

Yemenli ünlü şair ve sahabeden Amr bin Ma’di kerib (ö.21/641) bir şiirinde bir kabile reisine hitaben şöyle söylemiştir:

سَأَلْنَاكُمْ فَمَا أَخْلَانَاكُمْ وَقَتَلْنَاكُمْ وَمَا أَجَبْنَاكُمْ وَهَاجَبْنَاكُمْ فَمَا أَفْحَمْنَاكُمْ

Sizden istedik ve **sizi cimri bulmadık**, sizinle savaştık ve **sizi korkakbulmadık**, sizinle hicivleştik ve **sizi suspus bulmadık**.⁶⁸

2.10. Sayıya Ulaşmak

Belli bir sayıya ulaşıldığını ifade etmek için o sayının if’âl bâbına aktarılması ile elde edilen manadır.

أَخْمَسَ الْعَدَدُ (Sayı beş oldu).

أَتَسَعَتِ الْفَتَاتُ (Kızlar dokuzaya ulaştı).⁶⁹

2.11. Mutâva’at

Failin eyleminin nesne tarafından kabul edildiğini açıklamak için kullanılır. Örnek.

فَطَرْتُهُ فَأَفْطَرَ (Ona iftarını açtırdım, o da açtı).

بَشَّرْتُهُ فَأَبَشَّرَ (Ona müjde verdim, o da müjdelendi).⁷⁰

⁶⁵Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *Tefsirü’t-Tahrir ve’t-Tenvir*, Daru’t-Tunusiyye, Tunus, 1984, XVI, 299.

⁶⁶Yûsuf, 31.

⁶⁷et-Tûnisî, *Tefsirü’t-Tahrir ve’t-Tenvir*, s. 262.

⁶⁸Abdülazîz el-Halvânî, *el-Muğni*, y.y. , ty. , s. 162.

⁶⁹er-Râcîhî, *et-Tatbikus-Sarfi* , s.33.

2.12. Hucum Etmek

Saldırmak, hücumla kalkmak anlamında kullanılır. Örnek.

أَطَّلَعْتُ عَلَيْهِمْ (Onlara saldırdım, hücum ettim).⁷¹

2.13. Dua Etmek

Bir kimse veya bir yere su duasında bulunmak anlamında kullanılır. Dua etmek için genellikle doğa ile alakalı isimlerin türetilmesi ile kullanılır. Örnek:

أَسْقَيْتُهُ (Ona su ve yağmurla dua etim).⁷²

2.14. Mücerred Manada Kullanım

Üç harfli fiiller bazen mezid olmalarına rağmen yani if'âl babına nakledilmelerine rağmen manaları değişmeyip aynı kalabilmektedirler. Bu konu ile alakalı Ebu'l-Mansûr el-Cevâlîkî (ö. 540/1145)'nin "Mâ câe ala fe'altu bima'nen vahidin" adlı eserinden şu örnekler verilmiştir:⁷³

جَلَى الرَّجُلُ بِنُوبِهِ وَأَجَلَى (Adam elbisesini attı). Bu mananın

Kur'an'dan örneği:

بَدَأَ اللَّهُ الْخَلْقَ وَأَبَدَنَهُمْ (Allah yaratılışı başlattı (yarattı)).

2.15. Işımak

Havanın aydınlanması anlamında kullanılır. Örnek:

أَشْرَقَتِ الشَّمْسُ (Güneş doğdu. (Ortalığı aydınlattı)).⁷⁴

2.16. Tesmiye

⁷⁰eş-Şeyh Abdulhakk b. Abdul-Hennan el-Câvi, *Tedric-ulEdâni*, Mektebetu's-Seyda, Diyarbakır, t.y., s. 25.

⁷¹el-Câvi, *Tedric-ulEdâni*, s. 25.

⁷²Yıldırım, Sülesi Mücerred Fiillerin Mezid Olmakla Kazandıkları Yeni Anlamlar, II, 218.

⁷³Ebu'lMansûr el-Cevâlîkî, *Mâ Câe Ala Fe'altuBiMa'nen Vahidin*, Daru'l-Fikr, Lübnan, 1982, s. 27-58.

⁷⁴Ebu Hayyan el-Endulisi, *İrtifâu'd-Darb Fi Lisâni'l-Arab*, Mektebetu'l-Hancî, Kâhire, 1998, I, 214

Bir kişi veya nesneyi isimlendirmek için kullanılır. Örnek:

أَكْفَرْتُهُ (Onu, kafir olmakla isimlendirdim).⁷⁵

SONUÇ

Çalışmada görüldüğü üzere if'âl bâbı birden fazla, farklı anlamlara işaret edebilmektedir. Dolayısıyla arapça bir metni tercüme ederken veya Kur'an-ı Kerim'i tefsir ederken bu anlamların meydana getirdiği değişikliklere dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada if'al babının on yedi farklı anlamı ele alınarak her bir anlam için ayrı ayrı öneklerler verildi. Ayrıca söz konusu babın işaret ettiği anlamların farklı anlaşılması neticesinde Kur'an'ın tefsirinde farklı yorumlara sebebiyet verdiği Kur'an'dan verilen örneklerle ıspat edilmeye çalışıldı. Böylece bu çalışma araştırmacıyı bu fiil ile alakalı malumatları elde etmek için ayrı ayrı kaynaklardan bilgi aramak zorunda kalmadan hazırlanmış olan bu çalışmadan konuyla alakalı malumatı bulabilme imkanına sahip kılmak açısından ayrıca önem arz etmektedir.

Bu vesile ile bâbların hiç de basite İndirgenemeyeceğini belirtmekte yarar vardır. Zira bir dili anlamlı ve anlaşılır kılan özelliğin, o dilin fiil ve nesne gibi öğelerinin nasıl ve hangi şartlarda kullanılabileceğini iyi bilmeye bağlı olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

AYYILDIZ, Mehmet Nuri, Arap Dili Gramerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişiminde Dinin Rölü, Uluslar Arası Din ve Dil Sempozyumu, Iğdır Üniversitesi Yayınları, Iğdır 2018.

⁷⁵ el-Endulisi, *İrtifâu'd-Darb Fi Lisâni'l-Arab*, I, 173.

BİSYUNİ, İbrahim, *el-Hadi fit-Tasrifi'l-Ef'al*, t.y.

DEMİR, İsmail "Sarf Bilgisi ve Ömer b. Alî b. İbrâhîm b. Halîl el-İspirî'niner-Risâle Fî Temeyyizi"l-Ebvâb Adlı Eserinin Edisyon Kritiği". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2014/2, 60-80.

eL-CÜRĀNÎ, Ebu Bekir Abdulkâhir b. Abdurrahman b. Muhammed *Ebniiyetü'l-Ef'al*. t.y.

eL-AKKAD, Abbas Mahmûd. *ez-Zemenfi'l-Lugati'l Arabiyy*. Kahire: Mecelletu Mecmai'l-Lügati'l-Arabiyye, 1962.

eL-CÂVÎ, eş-Şeyh Abdulkhak b. Abdul-Hennan. *Tedric-ulEdâni*. Diyarbakır: Mektebetu's-Seyda, t.y.

eL-CEVÂLİKÎ, Ebu'lMansûr. *MâCâe Ala Fe'altuBiMa'nen Vahidin*. Halep: Daru'lFikr, 1982.

eL-ENDELÛSÎ, Ebû Muhammed Abdulkhak b. GalibîbnAtiyye. *el-Muharreru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Aziz*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413/1993.

eL-ENDULÛSÎ, Ebu Hayyan. *İrtifâu'd-Darb Fi Lisâni'l-Arab*. Kâhire: Mektebetu'l-Hancî, 1419/1998.

eL-HALVÂNÎ, Abdülazîz. *el-Muğni*. y.y. , t.y.

eL-İSFEHANÎ, Râğıb Ebu'l-Kâsım el-Hüseynîbnu Muhammed. *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*. Kahire: Mektebetu'l-Anglo'l-Mısriyye, 1970.

eL-İSFEHÂNÎ Râğıb Ebu'l-Kâsım el-Hüseynîbnu Muhammed. *el-Müfredât Fî Ğaribu'l-Kur'ân*. Kahire: Darul-Mearif, 1961.

eL-KURTUBÎ, Muhammed b. Ahmed. *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2006.

eL-MEVİLÎ, el-BağdâdîEbü'l-FethOsmân b. Cinî. *SırruSmaati'l-İ'rab*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000.

el-MEVSİLÎ, *el-BağdâdîEbü'l-FethOsmân b. Cinî.el-Muhteseb fi Şavazzi'l-Kıraat. Beyrut:Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.*

er-RÂCİHÎ, Abdüh.*Tatbiku's-Sarf.*Beyrut:Dâru-n Nah-da, 1973.

es-SÂMÂRRÂÎ. *el-Fi'lüZemânuhü ve Ebniyetuhu. Beyrut: Müessesetur-Risale, 1386/1966.*

es-SUYUTÎ, Ebubekir Celaleddin.*El-Behcetü'l-Mardiyye.*Tahran:Darü'l-Hikme, t.y.

et-TABERÎ, el-BağdâdîEbûCa'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî.*Câmiu'l-Beyân an Te'vîliAyi'l-Kur'ân.. Beyrut:Müessesetu'r-Risale, 2001.*

el-UKBERÎ, el-Ezecî el-Bağdâdî Ebü'l-Bekâ Muhibbüddîn Abdullâh b. el-Hüseyn b. Abdillâh. *İmlâ'u mâmennebihi'r-Rahmân. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1979.*

ez-ZEMAŞERÎ, Ebü'l-KâsımMahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî.et-Tefsiru'l-Keşşaf. Beyrut:Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye,t.y.

ez-ZERKEŞÎ, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh.*el-Burhân fi 'ilmi'l-Kur'ân. Mısır:Naşr. Ebu'l-Fadlİbrâhîm, 1957.*

GALÂYİNÎ, Mustafa.*Câmiu'd-Durûsi'l-Arabiyye.*Beyrut:Dâru'lKütübi'lİlmiyye, 2003.

HASAN Hindâvî.*Menâhucu's-Sarfıyyîn ve Mezâhibuhum, Beyrut:Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1409/1989.*

HULÛSÎ Kılıç."*Sarf".Türkiye Diyanet Vakfı islam Ansiklopedisi. 36:136. İstanbul: TDV. Yayınları, 1990.*

İBN-İ ASFUR, *el-Mümtifi't-Tasrif, Beyrut: Darü'l-Marife, 2000.*

İBN-İ HACİB, *Şerhu'ş-Şafiye*. Beyrut: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1976.

İBN-İ HALUYEH, *Muhtasar Fi Şevazzi'l-Kur'an*. Beyrut: Mektebetü'l-Mütennebi, 2003.

MUHAMMED b. Yûsufb. Alî b. Yûsufb. Hayyânel-Endelüsî. *el-Behrü'l-Muhit*. Beyrut: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993.

MUHAMMED et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *Tefsirü't-Tahrir ve't-Tenvir*. Tunus: Daru't-Tunusiyye, 1984.

MUHAYSİN Muhammed Salim. *Tasrîfu'l-Ef'âl ve'l-Esmâ fi Dav'i Esâlibi'l Kur'ân*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987.

SÎBEVEYH EbûBişr Amr b. Usmân b. Kanber, *el-Kitâb*. Kâhire: (Naşr. Abdusselâm Muhammed Hârûn), (3. Baskı), Mektebetu'l-Hancî, 1408/1988.

ZECCÂCÎ, Ebu'l-Kasım, *el-Cumel Fi'n-Nahv, Daru'l-Emel*, Ürdün: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1984.

YILDIRIM, Sedat, *Mâlikî Fakîh'i Abdullah b. Vehb'in (v. 197/812) Hadisçiliği ve el-Câmi'ine Ait Tefsir Bölümü*, Hiperyayın, İstanbul, 2019.

YILDIRIM, Kadri Sülasî *Mücerred Fiillerin Mezid Olmakla Kazandıkları Yeni Anlamlar*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2000.

